NIEM apaļā galda diskusija 2021. gada 13. decembrī.

2021. gada 13. decembrī domnīca PROVIDUS rīkoja tiešsaistes diskusiju starptautiskā pētniecības projekta *National Integration Evaluation Mechanism - Starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācijas izvērtēšana un uzlabošana* (NIEM) ietvaros, lai diskutētu par izaicinājumiem un potenciālajiem risinājumiem mājokļu nodrošināšanā starptautiskās aizsardzības saņēmējiem (SAS).

Galvenās problēmas saistībā ar mājokļu pieejamību SAS

Sanāksmes dalībnieki vēlreiz ieskicēja ilgstošās problēmas, ar kurām saskaras starptautiskās aizsardzības saņēmēji, mēģinot nodrošināt sev mājokli. Providus pārstāve kā galvenos izaicinājumus minēja līdzekļu trūkumu, diskrimināciju īres tirgū, birokrātiskos šķēršļus, kā arī sociālo un pašvaldības dzīvokļu trūkumu. SAS ievainojamību, kas izriet no sociālo saišu un vietējo zināšanu trūkuma.

Sabiedrības integrācijas fonda (SIF) pārstāve kā papildus šķēršļus minēja aizspriedumus no mājokļu īpašnieku puses un nevēlēšanos slēgt īres līgumus ar SAS. Mājokļu pieejamība SAS nereti ir problemātiska, kas saistāms ar latviešu valodas kursu nepieejamību un no tā izrietošo valodas pamatzināšanu trūkumu. Nepietiekama valodas prasme ierobežo SAS nodarbinātības iespējas un tādējādi mazina arī finansiālo kapacitāti mājokļa īrei. Nereti SAS pieejamo finansiālo līdzekļu apjoms, kas ietver gan darba samaksu, gan valsts sniegto finansiālo atbalstu, nav pietiekams, lai iekļautos šaurajā īres mājokļu tirgū. ANO bēgļu aģentūras pārstāvis minēja, ka, saskaņā ar aģentūras aptaujas datiem, aptuveni trešdaļa (29%) trešdaļa no aptaujātajiem SAS Latvijā norādījuši, ka atrasts

piemērots mājoklis. Būtiska daļa (49%) no aptaujātajiem SAS Latvijā atzinuši, ka mājokļa nodrošinājums ir viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem veiksmīgai integrācijai.

Iepriekšējie un pašreizējie atbalsta pasākumi mājokļa nodrošināšanai

Providus pārstāve norādīja, ka pašlaik pieejamais atbalsts SAS mājokļa nodrošināšanā sastāv no: 1) ikmēneša mājokļa pabalsta no pašvaldības mājsaimniecībām, kas atzītas par trūcīgām vai maznodrošinātām un kam ir deklarēta dzīvesvieta attiecīgajā pašvaldībā; 2) vienreizējas materiālas palīdzības no pašvaldības, kas var tikt sniegta bez deklarētas dzīvesvietas attiecīgajā pašvaldībā (saskaņā ar 2020.gada grozījumiem Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā); 3) pašvaldības palīdzības personai ar bēgļa vai alternatīvo statusu, kam nav deklarētas dzīvesvietas attiecīgajā pašvaldībā (saskaņā ar 8.12.2012. pieņemtajiem grozījumiem likumā "Par palīdzību dzīvokļu jautājuma risināšanā").

SIF pārstāve iepazīstināja ar sanāksmes dalībniekus ar SIF 2018.-2019. gadā īstenoto pilotprojektu, kura mērķis bija mājokļa atbalsta nodrošināšana 2-3 ģimenēm ar bēgļa vai alternatīvo statusu. Projekta ietvaros tika nodrošināta gan mājokļa īres maksa, gan komunālie maksājumi. Projekta īstenošanas gaitā tika secināts tika secināts, ka papildus mājokļa atbalstam ģimenēm nepieciešama arī pieeja sociālajam atbalstam, izglītības un veselības pakalpojumiem, kā arī nodarbinātības iespējām. Tāpēc vajadzīga koordinēta sadarbība ar pašvaldībām, kas atvieglotu šo pakalpojumu sniegšanu. Pilotprojekta īstenošanas gaitā atklājās dzīvokļu īpašnieku aizspriedumi par SAS un nevēlēšanos izīrēt īpašumus, kā arī nevēlēšanos slēgt īres līgumus ar SAS, dodot priekšroku līguma slēgšanai ar valsts iestādi. Atsevišķi gadījumi parādīja, ka SAS nepieciešama informācija par to, kā veidojas komunālie rēķini un kāda ir to apmaksas kārtība. Dažos gadījumos atklājās sociālo dienestu piesardzīga nostāja pret SAS. Šajā kontekstā papildus grūtības SAS komunikācijā ar sociālajiem dienestiem rada valodas barjera.

Pilotprojekta realizācijas gaitā tika konstatēts, ka nepieciešams papildināt sociālekonomiskā atbalsta sistēmu ar atbalstu mājokļa nodrošināšanai līdz vienam gadam, paredzot personu dzīves vietas deklarēšanu. Papildus nepieciešama pašvaldību iesaiste un SAS reģistrācija pašvaldības sociālajā dienestā. Ņemot vērā

SAS ierobežotās finansiālās iespējas pamata vajadzību nodrošināšanai, būtu jānosaka minimālais pakalpojumu komplekts, ko var nodrošināt ģimenēm/ personām ar starptautiskās aizsardzības statusu.

Biedrības "Patvērums "Drošā māja"" pārstāve informēja diskusijas dalībniekus par 2021.gada decembrī uzsākto "Pusceļa mājas" projektu. Projekta ietvaros biedrība iegādājusies dzīvokli ar mērķi līdz sešiem mēnešiem nodrošināt dzīves vietu personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu. Dzīvojamā telpa ir aprīkota ar visām nepieciešamajām lietām, un pakalpojuma saņēmējiem jāsedz tikai īres un komunālie maksājumi, kas veidojas, izmantojot pakalpojumu. Šāda pakalpojuma nodrošināšanas nepieciešamība ir saistīta ar apgrūtināto mājokļa atrašanu, kā arī ierobežotajām nodarbinātības iespējām uzreiz pēc tam, kad SAS statuss tiek piešķirts un persona tiesiski nevar uzturēties Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā "Mucenieki".

ANO Bēgļu aģentūras pārstāvis vērsa diskusijas dalībnieku uzmanību uz iespējām pilnveidot Latvijas pieeju, mācoties no citu valstu pieredzes (skat. Pievienoto ANO Bēgļu aģentūras materiālu par mājokļu nodrošināšanas mehānismiem citās Eiropas Savienības dalībvalstīs).

Pašvaldību iesaiste

Pašvaldību iesaistes kontekstā tika minēts, ka nepieciešama pašu pašvaldību vēlme iesaistīties jautājuma risināšanā, problēmas iekļaušana normatīvajā regulējumā, kā arī finansiālais atbalsts.

Rīgas domes Labklājības departamenta pārstāvis minēja, ka Rīgas pašvaldības skata SAS tāpat kā visus pārējos iedzīvotājus, kam pieejami pašvaldības pabalsti un pakalpojumi. Viņš uzsvēra, ka trūkst koordinējošā mehānisma, kas novirzītu SAS no Rīgas uz citām pašvaldībām ar lielāku dzīvojamo fondu. Tika norādīts, ka zināmas grūtības ir saistītas ar īres dzīvokļu atrašanu un ilgtermiņa atbalsta nodrošināšanu.

Diskusijas ietvaros iezīmējās būtisks dzīvojamā fonda trūkums, kas ļoti ierobežo SAS iespējas saņemt atbalstu mājokļa nodrošināšanā. Rīgas domes Mājokļu un vides departamenta pārstāve uzsvēra, ka Rīgas pašvaldībā, salīdzinājumā ar citām pašvaldībām, ir vislielākā rinda uz sociālajiem dzīvokļiem (vairāk nekā 2000 gaidītāju). Papildus viņa izcēla Rīgas pašvaldības problēmas, kas saistītas ar ilgu gaidīšanas laiku vairāku (5-6) gadu garumā, lai saņemtu sociālo

mājokli. Tika aplūkots arī sociālā atbalsta jautājums Rīgas pašvaldībā. Šajā kontekstā iezīmējās Rīgas pašvaldības sociālā atbalsta sistēmas lielā noslogotība. Rīgas domes Mājokļu departamenta pārstāve norādīja, ka mājokļa atbalsts tiek sniegts bērniem bāreņiem, daudzbērnu ģimenēm, no ieslodzījuma vietām iznākušām personām, personām ar 1., 2. grupas invaliditāti, vientuļiem, maznodrošinātiem pensionāriem. Departamenta pārstāve piebilda, ka pašvaldības pienākums sniegt sociālo atbalstu SAS nav norādīts nevienā no pašvaldībai saistošajiem dokumentiem. Tomēr ja SAS atbilst kādam no sociālā atbalsta kritērijiem, tad persona var saņemt palīdzību mājokļa nodrošināšanas jautājumos ierastajā kārtībā, tomēr gaidīšanas laiks var ieilgt vairāku gadu garumā. Diskusijas ietvaros iezīmējas nepieciešamība sadarboties ne tikai arī Rīgas pašvaldību, kur uzturas lielākais SAS skaits, bet arī ar citām pašvaldībām, šo procesu koordinējot. Tiesībsarga pārstāve atgādināja par 2020.gada diskusijā secināto, ka lielāku pašvaldību iesaisti varētu panākt, sniedzot tām papildus priekšrocības un atbalstu gadījumos, ja tās aktīvi iesaistītos SAS izmitināšanā.

Tika minēta arī nepieciešamība rast risinājumus ātrai mājokļa atrašanai krīzes situācijās – piemēram, kad kāda ģimenes ar SAS Latvijā tiek atgriezta no kādas citas ES valsts. Ekonomikas ministrijas Mājokļu departamenta pārstāvis norādīja, īstermiņa mājokļa nodrošināšana SAS uzskatāma par starpdisciplināru risinājumu, kur īstenošanā būtu jāiesaistās gan Ekonomikas ministrijai, gan Labklājības ministrijai, jo risinājums ietver arī sociālos pakalpojumus. EM pārstāvis arī rosināja modelēt risinājumus, vadoties no veiksmīgiem mājokļa nodrošināšanas un integrācijas piemēriem.

Potenciālie risinājumi mājokļu pieejamības jomā:

- SAS kā atsevišķas mērķgrupas iekļaušana Nacionālajā mājokļu stratēģijā;
- papildus finansiāls atbalsts SAS īstermiņa mājokļa nodrošināšanai;
- koordinēta valsts pārvaldes un pašvaldības struktūru sadarbība ar NVO;
- atbilstoša finansiālā atbalsta sniegšana pašvaldībām, lai nodrošinātu ilgtspējīgu risinājumu ieviešanu;
- NVO un pašvaldību sadarbības projekti, piesaistot finansējumu, savedot kārtībā pašlaik neapdzīvotas ēkas un izmantojot tās kā "pusceļa mājas" SAS;

- SAS kā sociālā atbalsta mērķgrupas iekļaušana pašvaldībām saistošajos normatīvajos aktos;
- ES fondu piesaiste mājokļu pieejamības paplašināšanai SAS.